

A magyarországi polgári korszakkal kapcsolatos történeti és jogi irodalom rendkívül gazdag és folyamatosan bővülő építmény, amely mára már könyvtárnyi méreteket ölt. Benne a polgári korszak hajnalától, vagyis az 1867-es kiegyezéstől egészen az 1944-es német megszállásig. Közjogi irodalma ékeként tekinthetünk olyan szerzők munkáira, mint Concha Győző, Kmety Károly, Tomcsányi Móric, Ferdinandy Gejza vagy Eckhart Ferenc; a jelenkorban pedig többek között Horváth Attila, Máthé Gábor, Mezey Barna, Révész T. Mihály, Stipta István, Szabó István és Szente Zoltán idevágó munkásságára. Mégis azt lehet mondani, hogy máig hatóan igaz, amit Hanskarl Sándor tábornok hadbíró vetett papírra 1896-ban:

„a katonai büntető jog a jogtudományi szakirodalomnak, de magának a jogtudománynak is mostoha gyermeke. Az ezen jog gyakorlati kezelésével hivatás szerint foglalkozókon kívül, kiknek száma aránylag csekély, kevés, igen kevés jogász mivelte és mivel a jogtudomány ezen ágát, különösen nálunk Magyarországon.”¹

Ugyanezt támasztja alá Gerő Gyula hadbíró 1907-es írásában:

„a magyar katonai büntetőjog irodalma, meglehetősen satnya ültetvény. Alig egypár azoknak a magyaroknak a száma, a kiknek a katonai büntetőjog a kenyere s e mellett a pennát is kedvvel forgatják, más írástudóink pedig a katonai büntetőjoggal szakszerűen nem igen foglalkoznak. Rájuk nézve hazai jogunknak eme fontossága nem létezik. Részvétlenül mellőzik.”²

A fenti katonai büntetőjogra tett megjegyzések nemcsak a katonai büntetőjog irodalmára igazak, hanem a teljes katonai jog, honvédelmi jog irodalmára is.

Ezek a gondolatok máig érvényesek, annak ellenére is, hogy jelenkorunk több kiváló szakembere foglalkozik a területtel, így többek között Hautzinger Zoltán, Kádár Pál, Kardos Sándor, Lakatos László és Till Szabolcs munkái mindenképpen kiemelendők.³ A megállapítások helyessége azért is különösen velőig hatoló, mivel, ahogy éppen Farkas Ádám fogalmaz,

„a katonai karakterű⁴ szervek megkerülhetetlen szükségessége tehát az emberiség történelmének egyik velünk élő tamulása, melynek megtartása az állam- és a jogrend, általuk pedig a társadalom létének és működésének záloga.”⁵

A fentiekből is kiindulva a választott terület, vagyis a honvédelmi jog művelőinek afféle ünnepnapjaként tekinthetünk 2018. szeptember 13-ra, vagyis Farkas Ádámnak a győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karán tartott nyilvános védésének napjára. A szerző tudományos életútját fűrkészve világossá válik, hogy az előző gondolatokon túl, azért is kiemelkedő maga a dolgozat (és annak védése), mivel az egy kiforrott, tudományosan megérett gondolatúságon nyugszik, amit igazol Farkas Ádám több mint félszáz publikációja és emellett számos ponton kivilágoló

Egy doktori védés margójára

Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és kiegyezést követő polgári evolúciója

– és egyik opponense, Hautzinger Zoltán által is méltatott – tudományszervező tevékenysége.⁶ Korábbi publikációiban már lefektette disszertációjának gondolati alapjait, foglalkozott a honvédelmi jog történeti aspektusaival, rendszerével, valamint alkotmányos és jogállami kérdéseivel, sőt a jogi kérdéseken túl a téma tágabb biztonsági vonatkozásaival és rendszertani kérdéseivel is.⁷ Kiemelte ezt opponensi véleményében Balogh Elemér is, amikor úgy fogalmazott:

„a disszertáns a szakmai munkásságából jószerivel egyenesen következő témát dolgozott ki. Csak helyeselni tudom azt a hozzáállást, amikor egy tudós-jelölt megannyi tanulmányban gondolja ki, érleli és fejt ki azt a kutatási programot, amelynek aztán az esszenciája egy doktori értekezésben ölt testet. Szép példája ennek a kezünkben tartott kézirat.”

Ennek megfelelően a „Doktorvateri”, Mezey Barna és Barna Attila féltő figyelme mellett megszületett dolgozat ötvözi a korábbi eredményeket. A disszertáns két fő vonalon vázolta fel tudományos eredményeit. Az egyik ilyen vonal az elméleti, rendszerező, fogalomalkotó vonulat, amelyben a szerző a fegyveres védelem fogalmi alapjait kívánja lerakni, megállapítani annak alapvető jellemzőit, és elhelyezni azt az állami funkciók, szervek rendszerében. A második vonulat a jogtörténeti, amely a polgári korszak fegyveres védelmi jogszabályait mutatta be, mintegy ezzel igazolva az azt megelőző részben felvázolt jellemzőket és állításokat.

E kettősségre mindkét opponens, Balogh Elemér és Hautzinger Zoltán is felhívta a figyelmet, hogy valójában egy szerzős, de akár két különálló, önállóan is értelmezhető nagyívű, mégis koherenciájában egymást kiegészítő, egymásra támaszkodó dolgozattal találkozhatott az olvasó, amelynek sajátossága, hogy a jogtörténeti rész nem megelőzi az elemző, hatályos gondolatokat is magában hordozó részeket, hanem azt követi, és mint arról fentebb is írtam, igazolja azt. A két opponens kritikai élű megjegyzései is leginkább e kettősséghez voltak köthetők, abban azonban teljes mértékben egyetértettek, hogy az értekezés nem csupán e kettősség és a fegyveres védelemre vonatkozó fogalomalkotás folytán újszerű és nagy értékű, hanem azért is, mert az átlépve az egyes fegyveres védelmi ágazatok és szervezetek sajátosságait vizsgáló kutatási szemléleten, valóban rendszerszerűen és korunk kihívásaihoz igazodó komplexitással vizsgálta az állam fegyveres védelmi szisztémájának egészét.

Hautzinger Zoltán emellett dicsérte a disszertáns logikus gondolatmenetét az elméleti, rendszerező részben, és kiemel-

te, hogy annak ellenére, hogy Farkas még pályája elején áll, már több fogalom meghatározással gazdagította e területet, így kiemelten a katonai karakterű szerv definíciójával, ezzel kapcsolatban azonban hiányérzetét is jelezte, hiszen véleménye szerint a dolgozatban ezt bővebben kellett volna bemutatni és részletezni. Másik hiányérzetét a dolgozat fegyveres védelem alapelveit kifejtő részével kapcsolatban fogalmazta meg, amelyben szerinte a szerző nem határozta meg kellő részletességgel, hogy a terület „szervezeti, funkcionális, működési vagy jogállamiság alapelveit kívánja-e megragadni”.

A nyilvános védés elnökségi tagjai közül mind Stipta István, mind pedig Szigeti Péter hangsúlyozta, hogy az értekezés megfelelő igazolása egy rendszerszinten gondolkodni képes és azt tudományos klasszifikációk sorában átadni tudó jelöltnek. E gondolatsorhoz csatlakozott Cs. Kiss Lajos is, aki kiemelte a jelölt tudományos szervező képességét és készségét, valamint rendkívüli affinitását az államtudományokhoz.

A hozzászóló Kenedli Tamás szerint mind az értekezés, mind pedig Farkas Ádám korábbi publikációi fontosak és előremutatók, hiszen azokból a tudományos igényesség oly módon tükröződik, hogy a megfogalmazott javaslatok egyben a gyakorlati élet, a védelmi szféra konkrét fejlesztése számára is részben-egészben hasznosíthatók, mivel a szerző fiatal kora ellenére a központi szinten megszerzett gyakorlati tapasztalatait is összegzi.

A disszertáns válaszában kiemelte, hogy az értekezés kétös arcú (elméleti és történeti) azért volt fontos számára,

mert az elméleti alapok lerakása során, szükségesnek tartotta megvizsgálni azt is, hogy a polgári korszakban milyen evolúción ment keresztül a górcső alá vett terület, mivel annak eredményei visszacsatolást jelenthetnek a mai folyamatok értelmezése során is. Az alapelvekkel kapcsolatban rögzítette, hogy megfogadva Hautzinger Zoltán felvetéseit részint újragondolja dolgozatának ezt a részét, azonban ennek fő céljaként rögzítette, hogy a fegyveres védelem jellegadó és karaktert képező, emellett határkijelölő elveit vázolja fel. A doktorjelölt válaszát a bírálók elfogadták.

Mindkét opponens azzal zárta bírálatát, hogy Farkas Ádám munkája egy jelentős szakmai célokat kitűző dolgozat, amely nagyívű és gazdag kutatási program keretében teljesedett ki, és egy, a teljesség igényével összegző, önálló tudományos disszertációban öltött testet, amelyet ennek megfelelően alkalmasnak találnak a PhD tudományos fokozat odaítélésére, mégpedig a legkiválóbb minősítés mellett. Megítélésük szerint a dolgozat alkalmas egy vagy akár a két eltérő megközelítésű rész önálló monográfia formájában történő kiadására.

Az opponensi véleményt osztva a nyilvános védés elnöksége *summa cum laude* minősítéssel terjesztette a disszertáns fokozatszerzésre az Egyetemi Doktori Tanács elé.

Jelen sorok szerzője ezúton is gratulál Farkas Ádámnak elkészült dolgozatához és a tudományos fokozat megszerzéséhez.

Kelemen Roland

Jegyzetek

- Hanskarl Sándor: Előszó. In Szilágyi Arthur Károly: *Értekezések a katonai jog köréből*. Budapest, 1896, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 2. p.
- Gerő Gyula: A katonai bírászkodás. *Budapesti Hírlap*, 1907. 38. sz. 1. p.
- Munkáik közül kiemelendő Hautzinger Zoltán: *A magyar katonai büntetőeljárási fejlesztési irányai*. Pécs, 2011, Dialóg Campus Kiadó; Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs, 2010, AndAnn Kiadó; Kádár Pál: *A Magyar Honvédség irányításának és vezetésének időszaki jogi és igazgatási problémái*. PhD-értekezés, Budapest, 2009; Kardos Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*. PhD-értekezés, Debrecen, 2003; Lakatos László: *Gondolatok a nemzeti biztonság és a honvédelem összefüggéseiről*. Budapest, 2007, Honvédelmi Minisztérium; Till Szabolcs: *A honvédelmi alkotmányosság 30 éve Magyarországon 1989–2017*. Budapest, 2017, Zrínyi Kiadó
- Katonai karakterű szervek fogalmáról bővebben Farkas Ádám: A katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás helye, szerepe, létjogosultsága az állam és társadalom rendszereiben. *Hadtudomány*, 2012. 2. sz. http://www.mhtt.eu/hadtudomany/2012/2012_elektronikus/2012_e_Farkas_Adam.pdf
- Farkas Ádám: Árnnyékből a fénybe. Adalékok a magyar honvéd-katonai büntető jogalkotás 1867 és 1945 közti természetrajzához. In Farkas Ádám (szerk.): *Válogatás a modern magyar honvéd-katonai büntető jogtörténet forrásaiból (1867–1945) I.* Győr–Budapest, 2014, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság – Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégium, 27. p.
- Ez látható az általa szerkesztett kötetekből, például Farkas Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*. Budapest, 2018, Dialóg Campus; Farkas Ádám (szerk.): *Védelmi al-*

kotmányosság az új típusú biztonsági kihívások erőterében. Budapest, 2018, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság; Farkas Ádám – Kádár Pál (szerk.): *Magyarország katonai védelmének közjogi alapjai*. Budapest, 2016, HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft.; Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *A polgári Magyarország katonai büntetőjogának és igazságszolgáltatásának történeti vázlata 1867–1944. Tanulmányok a katonai jogtörténet köréből*. Győr, 2015, Batthyány Lajos Szakkollégium, valamint a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaságban betöltött tisztségében, továbbá a *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* szerkesztői tevékenységében.

- Érdemesnek tartom ezek közül a korábbiakon túl kiemelni Farkas Ádám: *A totalitás kora? A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolat kísérlete*. Budapest, 2018, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság; Farkas Ádám: *Tévelygések fogásában? Tanulmányok az állam fegyveres védelmének egyes jogtani és államtani kérdéseiről, különös tekintettel Magyarország katonai védelmére*. Budapest, 2016, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság; Farkas Ádám: A civil kontroll a kiegyezéstől az Alaptörvényig. *Sereg Szemle*, 2016. 1. sz. 115–129. p; Farkas Ádám: Szemléltetéstől a védelmi aspektusban! Gondolatok a fegyveres erő hazai polgári kontroll-rendszeréről és annak korábbi modelljéről, különös tekintettel a fegyveres erő rendeltetésére és a felette kialakított alkotmányos szabályozási és hatalom-megosztási sémára, valamint a különleges jogrendi szabályozásra. *Pázmány Law Working Papers*, 2015. 18. sz. 2–29. p; Farkas Ádám: A totális államtól a totális háborúig és a totális védelemig. Avagy gondolatok a kortárs biztonsági kihívásokról Carl Schmitt elméleti rendszerének alapul vételével. *MIA Law Working Papers*, 2015. 34. sz. 1–20. p.

